

T. C.
İSTANBUL

Şehremaneti Mecmuası

Şehremaneti tarafından ayda bir çıkarılır

Yıl : 6

Haziran 1930

Sayı : 70

İSTANBUL VE BOGAZİÇİ RESSAMI

ALİ RIZA BEY

(1857 - 1930)

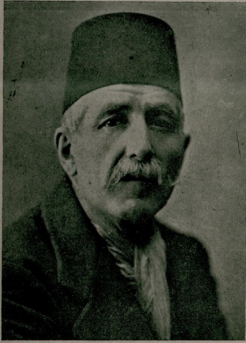
1930 senesi zarfında Türk resim san'atı büyük bir üstadını daha kaybetti. Ahlak ve san'at ile binlerce talebesine feyizler saçan bu büyük san'atkar Üsküdarlı ressam Ali Rıza Beydir. Rıza Bey çok temiz olarak doğmuş bir şahsiyet ve hayatını çok temiz yaşayarak hiç lekesiz fani hayatından ebedi hayatına intikal etmiş bir adamdır. Bu büyük adamın hayatı tetkik olursa alınacak çok büyük dersler mevcuttur. Onun hal ve etvarında, söz söyleyişinde, velhasıl her şeyinde büyük bir incelik vardı. Hele bu mübarek adamın tevazuu kendisini çok yükseltirdi. Tab'an inzi-vayı sevmesi, kalendermeşrep olması, daima kendi liyakatsizliğinden bahsetmesi kıymetini bir kat daha arttırdı. Tam on beş sene bu büyük üstatla görüşerek resme çalıştım. Talebesinin daima ruhunu okşar, onlara din, vatan muhabbetinin lüzumundan, mensup olmakla müftehir olduğu Türk milletinin seciye ve meza-yasından bir lisani sitayişle bahsederdi. Bu sözlerinin arasına hiç bir siyasi bahis karıştırmazdı. Bu ihtiyar ve kendi âleminde muhafazakâr san'atkar Türkiye'ye giren her yeniliği takdir ederdi. Çok meysus geçen mütareke senelerinde ustâ bizlere daima metanet verirdi. İstiklâl mücadelesindeki muvaffakiyetlerle sevinen ve daha şevkli çalışmağa başlıyan ustâ tasallubu serayın denilen müziç bir hastalıkla on seneden fazla didinmeğe başladı. Fakat kendisinin hastalığı yapılan takayyütlere rağmen tevakkuf göstermedi. Nihayet 20 mart

1930 tarihinde nezfi dimağı neticest 73 yaşında olarak san'at âlemine veda etti. Doğduğu Üsküdar toprağının bir köşesinde Karaca Ahmedin pek sevdiği yüksek servileri arasında cesedi toprağa tevdi edildi. Bu yüksek san'atkarın cenazesi çok hazine oldu. Sevdiği zevat ile muhat giden cenaze alayı istediği gibi çok vazi ve sade idi. Rıza Bey milletini, vatanını ve bilhassa doğup büyüdüğü İstanbul'u pek severdi. İstanbul'un bu gün yanan ve yıkılan yüzlerce hatıralarını tesbit etmiş ve şehir tarihini alakadar eden mühim eserler bırakmıştır. O cihetle bu mecmuada ressam Rıza Beyi İstanbul şehrini az çok eserleriyle tesbit etmiş bir san'atkar olarak tetkik edeceğiz.

Ressam Rıza Bey Üsküdar'da Ahmedîye mahallesinde 1857 tarihinde doğmuştur. Pederi suvari binbaşlarından Üsküdarlı Mehmet Rüstü Beydir. Pederi de oğlu gibi san'atkardır. O da güzel yazı yazar. Rıza Beyin çocukluğu resim aşkıyla geçmiştir. Pek küçük yaşlarında bile kitaplarının kenarlarına resimler karalamıştır. Resim merakı Rıza beyle beraber doğmuş, bilahara istidadının fazlalığı dolayısıyla inkişaf etmiştir. Ölümünden beş gün evveline kadar elinden hiç bir zaman kalem ve fırçayı bırakmamıştır.

Ustadı 1878 tarihlerinde Mektebi Harbiye sınıflarında görüyoruz. Ta İdadi kısmında bulunduğu zamanda bile resme heveskâr olan beş altı sınıf arkadaşını teşvik ederek resmi ilerletmek

için bir resimhane küşadı için o zaman mektep nazırı olan Erkânıharp Reisi Ethem Paşaya müracaat ediyorlar. Ar-

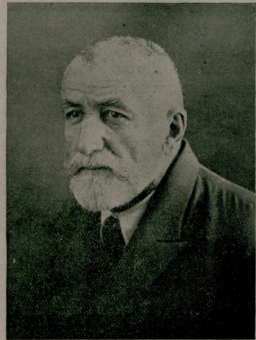

Ressam Ali Rıza Bey 60 yaşında

zuları is'af ediliyor ve muallim olarak Nuri Paşa tayin ediliyor. Şevk ve gayretle çalışıyorlar ve resme alakası olan hendesei resmiye, manazır ve gölge gibi derslerde de kesbi ihtisas ediyorlar. Nuri Paşadan sonra Fransa'da ikmalî tahsil eden Kabanelin şakirdi Miralay Seyit Bey merhumdan ve bilahare M. Kez isminde ecnebi bir ressamdan ders alıyor. Üstadın 1882 de Harbiyeden mezun olunca resimde gösterdiği muvaffakiyet Meclisi Maarifi askerinin nazarı dikkatini celbederek bu tarihte Mektebi Harbiyede resim dersine muallim muavini tayin ediliyor. Üstadın hayatı talimiyeye başlaması bu tarihlerdedir. Gerek tekaüdünden evvel ve gerek sonra tam 47 sene hocalık etmiştir. Yarım asır talim hayatı olan bu büyük üstat her sene daha mütekâmil bir

şekilde çalışmış ve bu gün Türkiye'yi binlerce eserile doldurmuştur. Çok gönülsüz ve bahtiyar olan bu üstat eserlerini her kese bedeli mukabilinde olmayarak ihda etmiş ve bugün her tarafa dağılan resimlerle san'at âleminde kendisini ilelebet yaşatmıştır.

Harbiyede resim hocalığı yaparken Darüşşefekaya da resim dersi verirdi. Rıza Bey Kaymakam olarak tekaüt edildiği 1910 tarihine kadar Mektebi Harbiyedeki dersine devam etmekle beraber tesis edilen hususi sınıflara da hocalık etmiş, Mektebi Harbiye Matbaası baş ressamlığını ifa etmiştir. Bu vazifesi esnasında mekteplere mahsus otuzar modeli havi üç albüm bastırmıştır. Bu matbu resimleri herkese bu tarzda resim muhabbetini dağıtması noktasından haizi eliemmiyettir. Bu tarzda tersim usulü bu gün makbul değilse bile o tarihlerde Avrupa mekteplerinde de aynı usulün takip olunduğunu görürüz.

Ressam Rıza Beyin en son resmi

Üsküdar'da Karacaahmet civarında münhedim eski türk evi (Ali Rıza Bey)

Onun için bu tarzı buğünün düşüncesiyle tenkit etmeğe hakkımız yoktur, Rıza Bey bilahara talebesine tabiattan resim yaptırmış ve modelleri kopye ettirmemiş ve icabederse onları menetmiştir. (Resamlık tabiattan çizmektir. Modelden çizmeğe çalışan tabiattan çizerken muvaffak olamaz.) derdi. Rıza Bey hayatında bir usule saplanıp kalmamıştır. İyi olan her tarzı badettabık kabul etmiş ve sonra herkese de tavsiye etmiştir.

Kırk yedi senelik tedris hayatı ve altmış seneden fazla san'at hayatı devam eden bu koca üstadı Meşrutiyet bidayetlerinde teessüs etmiş ressamlar cemiyeti riyasetinde görüyoruz. Bu teşekkülün çıkardığı ressamlar cemiyeti mecmuasında kıymetli resimleri vardır. Bu mecmuamın 1918 senesi 18 numaralı nüshai fevkaladesi Rıza Bey namına ithaf olunarak çıkarılmıştır. Bu nüshada üstadın layüat resimleri, hatıraları ve namına ithaf olunmuş kıymetli makaleler vardır.

1910 da matbaayı askeriye baş ressamı iken kendi arzusuyla ve ahvali sıhhiyesinden bahsle silki askeriden istifa etmiş ve Maarif mekteklerinde resim hocalığı etmeğe başlamıştır.

Evvêlâ inas Senayiinefesinde uzun müddet resim göstermiştir. Rıza Beyi bir aralık Senayiinefise Encümeni âzâlığında görürüz. Sonra Çamlıca'da ve Üsküdar Kız Senayi Mektebinde ve müteferrik mekteplerde güzide hizmetler etmiş ve talebesine kendisini çok sevdirmiştir.

Son zamanlarda Erkek Ameli Hayat mektebinde de ders göstermiştir. Bu resmi meşgalelerinden hâricte Rıza Bey pek çok kimselere hususi resim dersleri vermiştir.

O da resim hayatından zengin olamamış, sen'atı kendisini geçindirebilmiş

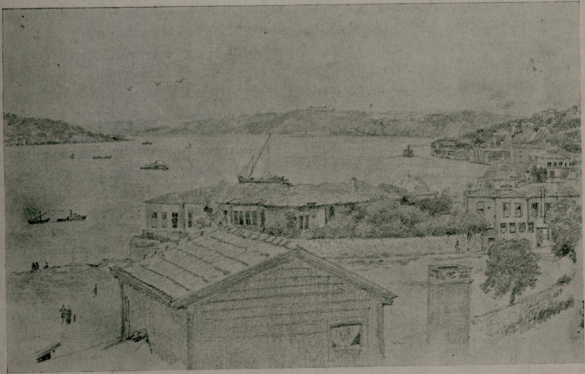
isede bir ev yapacak, bir köşeye para koyabilecek kadar servet sahibi etmemiştir. Sonra kendisi tab'an münzevi yaşamağı tercih etmiş, hassas ruhunu inciten bazı meslektaş ve talebesine nisbi bir dargınlık geçirmiş ve çok defalar resim sergilerinde bu yüzden eser bile teşhir etmemiştir. Epey zaman evvel ufak ve büyük poşatlardan mürekkep eserlerinin bir sergide kapı dışarı asılması kendisini çok dilgir etmiştir. Sonra bir kaç kişi hiç lüzum yok iken lüzumlu ve lüzumsuz kendi usulü tersimini nezakete yakışmayacak derecede hakaretli bir surette tenkit etmişti. Buna da çok canı sıkılmıştı.

Rıza Bey kendisini tenkit edenlere hiç kızmaz, bilâkis onlara müteşekkirdi. Fakat kendisinden feyziyabolan talebesinin kendisine lüzumsuz tarizlerine çok gücenirdi.

Şunu unutmamalıdır ki Avrupalıların tabiri veçhile bu gün takibedenleri olsun veya olmasın resimde bir (Ecole) mektep sahibidir. Kendisine göre bir usulü tersim ve telvini vardır. Üç sene evvel Paris'te iken her zümre ve mektebe mensup Senayiinefise üstatlarının daima takdir edildiklerini yeni tarzı tersimi yeğâne usulü tersim diye gösteren zümrelerin diğer eski zümreler kadar takdir edilmediğini görürdüm. San'at âleminde her kanata ve her usule hürmet etmek lâzımdır. Çünkü aynı asırda yaşayan bir nesli beşer daima aynı usulden hazzetmez. Elbette ki zevkler daima farklı olabileceği gibi eşkâli de mütenevvi olacaktır. Onun için her san'atta mesleğe ve onun salikle me hürmet etmek borcumuzdur. Rıza Beyin san'at âleminde en büyük emeli budur. Bunun teşrihini üstada bırakalım. Üstat tercümei halinde yazar ki:

(... En büyük emelim, memleketimin tercemanı sadık olan asarı vücade getirmektir.... Yegâne zevkim yurdumun tatlı semaları altında zümrüdün manazırına serpilmiş aşçıları, mahallelerini meşcerelerini, âsarı âliye ve tarihîyesini öldürmemek ve onlara bir hayatı durdur vermektir. Onun için bu hususa dikkat ederek yaptığım pek çok puşatlar, krokiler, karakalem, suluboya ve yağlı boya tabii resimler, kâmil mahfuzum ve günden güne adetleri artmakta olan yadigârlarıdır.)

tını bilahare büyük bir defter halinde toplanmıştır. Bunlar şimdi Celâl Esat Beydedir. Diğer defterlerinde fevkalade kıymetli parçalar vardır. Bu defterlerin muhteviyatı pek zengindir. Cümlesinin basılması ve bir ressamın en mühim eserlerini teşkil eden bu hatıraların şehir müzesinde ayrıca bir oda tahsis edilerek teşhiri lazımdır. 1928 senesinde Paris milli kütüphanesinde eski san'atkarların san'at hayatına dair kıymetli bir sergi açıldı ve orada san'atkarların müsvedde defterlerini, fırçalarını, hususi hayatına

Üsküdar'da Şemsi Paşa Türbesi ile meydanı arasındaki meşhur tarihi Direkli Yalı. (Elyöm münhedimdir.)

Rıza Bey bu maksatla Anadolu'da da gezmiştir. Gebze, Değirmendere, Kara - mürsel, Yenişehir, Söğüt taraflarında dolaşmış ve orada Türklüğe ait çok kıymetli eserler vücade getirmiştir. Bütün bu eserleri kendisinde lâzuat mevcut olan defterlerde mazbuttur. Bu tetkika-

at hatıralarını, el yazılarını camekânlar içinde teşhir ettiler. Ben bu kadirşinashığa hayran olarak üstada Paris'ten yazdığım bir maktupta bu hususta tafsilât verdim. «Burada teşhir olunan defterler sizin defterlerin ayındır. Bu kadar çok kıymetli eserlere malikiyetinizden ve

bunların memleketimiz tarihile alakadar olmasına hizmetinizden dolayı sizi tebrik ederim » demiştim .

Rıza Beyin san'at hayatını tavsife kendimde iktidar görmüyorum. San'at hayatının izlerini huraya tesbit edemeyeceğim. Ben bu satırları Avrupada olduğu gibi talebesinin bir nişanei ihtiramı olarak neşrediyorum . Sonra kendisi her türlü fezaili ahlâkıyesile beraber bir İstanbul hemşehrisi olmak itibarile

şehir hayatının son bir asırlık değişen safhatını toplamış , hem kendi zevki san'atkârisini tatmin etmiş ve hem de âşık olduğu İstanbul'un eski hayatını tesbit etmiştir. Onun için ailesinde mahfuz olan yadigârlar meyânında Şehir Müzesini alâkadar eden binlerce vesaik vardır .

Rıza Bey methû senadan hiç hazzetmezdi. Hele tevazuu son dereceye varmıştı. Kendisini san'at âleminde olduğu

Üsküdar'da Toptaşında eski bir sokak

gibi her şeyde de acziginde görürdü . Bir defa nefesine gururu hatırlıdan bile geçirmemiştir . Sonra talebesine olduğu gibi tanıdığı ve tanımadığı herkese iyilik etmiştir . Yaptığı iyilikler yazılamayacak dercede çoktur . Harbiyede iken ismi hayır babası idi . Talebesini teşvik için hiç bir fedakârlıktan çekinmezdi . Onların defterlerini güzel resimlerle doludur , boya , fırça , kâğıt , kalem verirdi . Kendisinden resim isteyen tanımadığı bir kimseyi bile reddetmemiştir . Herkesi memnun etmekle büyük bir zevk duymuştur . Muallim Vahyî Bey bir makalesinde üstat için der ki :

(. . . Rıza Beyi gördüm mü kendimi hilmü şefkatten yaratılmış , bir müsliman ninesi huzurunda bulurum . . Oturuşunda , yürüyüşünde öyle bir tevazu ve mahviyet vardır ki taklidedilemez . Rıza Bey o kadar merttir ki bütün ömründe bir defa yalan söylememiştir . .

O yalnız iyilik , daima iyilik taraftarıdır . Hiç bir zaman şakirtlerine yapamıyorusunuz demez . Yapmamağı hep kendine ahkor , muvaffakiyeti yalnız şakirtlerine hasreder . İşte bunun içindir ki şakirtleri onu eşi olmayan bir membaı feyz , bir san'at üstadı fanırlar ve harimi ahlâkisine yaklaştıkları nisbette tebci ve takdislerini , tekemmül ve taallilerini arttırırlar .

Rıza Bey yalnız güzelliğı görür , yalnız sevgiyi duyar ve yalnız iyilik etmek ister .)

Üstat Rıza Beyin hayatı san'atkâranesi kendisine üstadlık mevkiini bahşetmiştir . Rıza Bey filvaki hocalarından bazı usuller öğrenmiştir . Fakat tabiatı senelerle tetkik ve çizmekle yetişmiş ve san'at hayatına kendisinden çok şeyler katmıştır .

Eserlerinde bilhassa İstanbul'u bütün bedii kıymetleriyle tesbit etmiştir . Şahabettin Beyin yazdığı gibi (Rıza Bey güzelliğ ressamıdır . Şark zevkini , şark ruhunu okşamayan güzelliğler fırçasına mevzu olamaz .) Şehabettin Bey makalesinde keza (Rıza Bey dendi mi hafif bir akşam esmerliği içinde , yeşilliğı bol bir ağaçlıkta kendini gizliyen kâmilan gölgeli berrak ve durgun bir suyu hatıra getiririm . Bu suyun etrafı , üstü okadar kapalıdır ki en sert ve kızm fırtınalar dan bile mütesir olmaz , altı ise bulanıklık yapabilecek her türlü istidattan uzaktır . Bir su ki belki âlemi tabiatla bir yeri , yeri olsada her halde bir benzeri yok . . .

Ne dışından ne içinden bulanmak kabiliyeti var , fakat bu durgunluğu altında , bu berraklığı içinde o daima farkedilmeyen bir ihtizaz , esmer bir parıltı , tath ve uslu bir şırlı gizler . Bir su ki ancak kendi kendine dalgalanır , doğunur , yatıştır , durulur , lakin daima yabancı göze karşı tamamiyle duygusuz , hareketsiz ve fersizdir) der .

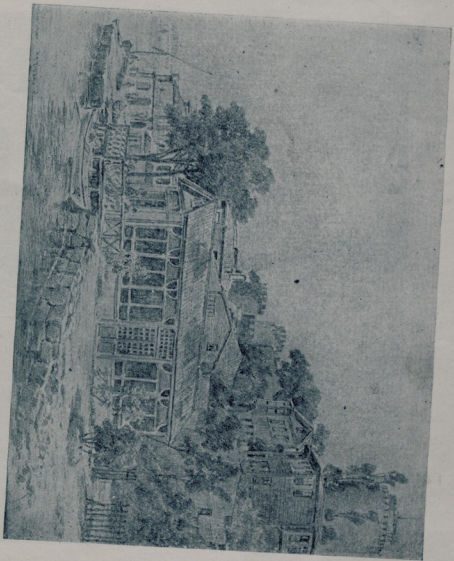
Galip Bahtiyar Bey bir makalesinde Rıza Beyi şu satırlarla ne güzel tavsif etmiştir :

(Rıza Bey Peyizaj ressamıdır . Boğaz-ı içinin mavi unsurları arasında bir tedrici ahenktar teşkil eyleyen fıstık ağaçlarına , Asyanın denize doğru sarktığı kızıl , ılık yamaçların mahlukatı nebatîyesine semanın , denizin , güneşin inikâsat ve iltimaatıyla eflâtundan altın sarısına kadar bilcümle elvandan bir zerre saklayan kayalıklara ve maattessüf adedi hiç kalmayan eski evlerimizi ve İstanbul semasını , denizini , grubunu ve bütün şî'ri elvanını pek güzel anlayarak bedialar vücude getirmiş olan eski kalfalarımızın tam Marmara ve Boğazın

Bogaziçinden bir köşe (Ruza Beyin tabiattan eseridir)

Rumelihisari: iskele civarının eski hali (Ali Rıza Bey)

çerçeve teşkil edebileceği surette yamaçlar üstünde, guruplar karşısında oturmuş oldukları evcilere, eski evlere meftündür. Lavhalarının ekserisi paravan eb'adından çıkmadığı ve pek bedii

tür. Rıza Bey sen'atta tamamen realisttir.

Peyzajlarda ve bunlara ait gölge ve manazarda büyük bir ihtisas sahibidir. Sergilerde eserleri büyük hürmet gördü.

Üsküdar'da Ayazma Cami köşesile oradaki sokağın eski hali (Ali Rıza Bey) ufuklar, füsunlar göstermediği halde bilmem neden eserin en ufak zerresinden tamam bir Türklük ve şarklılık nümayan olur.) Şerefettin Bey keza der ki :

(Rıza Beyin eserlerinde çizgi çok kuvvetlidir. Renk ikinci derecede göze çarpar. Bunu karakalem etüdlerinde daha iyi görürüz. Billhassa sulu boyalarında az tabaka ile çok manazır görü-

Onunla bütün bir Türk milleti iftihar edebilir.)

Vaktile neşrolunan bu makalelerde hep Rıza Beyin iktidar ve faziletinden başka söz yoktur. Bu iki meziyet o büyük üstadı tanımak için kâfidir. Bize kıymetli eserler bırakarak giden üstadın ruhu ebedi hayatında da safada daim olsun.

D. A. S.